

The Japanese Military and the Burma Independence Army in Northern Thailand, 1939–1942

**ทหารญี่ปุ่นกับกองทัพเพื่อเอกราชพม่าในภาคเหนือของประเทศไทย
ค.ศ. 1939-1942**

ธัญญารัตน์ อภิวงศ์¹

Thanyarat Apiwong

¹ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Corresponding Author:

Thanyarat Apiwong,
Department of History, Faculty of Humanities,
Chiang Mai University, Chiang Mai 50200, Thailand
E-mail: thanyarat.a@cmu.ac.th

Abstract

This article examines the cooperation between the Japanese military and Burmese nationalists in Thailand in establishing the Burma Independence Army (BIA) in Thailand during the Second World War. It focuses on the role of the Japanese military and Burmese nationalists who lived in Northern Thailand, which hosted numerous Burmese migrants. This study found that the Japanese military in Thailand attempted to inflame a sense of Burmese nationalism and to use the same strategies as they had used in British Burma in order to recruit Burmese migrants for the BIA. The problem of recruiting Burmese migrants was that their sense of Burmese nationalism was not as strong as the Burmese who lived in British Burma. For this reason, the Japanese military not only turned to Burmese monks and the social networks of local Burmese nationalists to persuade local Burmese to join the BIA but also made use of the legal status of British Burmese subjects in order to increase the number of those conscripted.

Keywords: Japanese, Second World War, Burma Independence Army, Northern Thailand, Burmese migrants

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษา ความร่วมมือระหว่างทหารญี่ปุ่นและนักชาตินิยมพม่าในการตั้งกองทัพอากาศพม่าในประเทศไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง โดยเน้นศึกษาบทบาทของทหารญี่ปุ่นและนักชาตินิยมพม่าที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีชาวพม่าอพยพอาศัยอยู่จำนวนมาก จากการศึกษาพบว่า ทหารญี่ปุ่นในประเทศไทยพยายามที่จะปลุกกระตือรือร้นนักชาตินิยมพม่าและใช้ยุทธวิธีเดิมที่เคยใช้ในประเทศพม่าของอังกฤษ เพื่อที่จะเรียกเกณฑ์ทหารอาสาชาวพม่าในประเทศไทยให้กับกองทัพอากาศพม่า แต่ปัญหาในการเกณฑ์ทหารอาสา คือ ความรู้สึกชาตินิยมของชาวพม่าอพยพไม่เข้มข้นเหมือนเช่นชาวพม่าที่อาศัยอยู่ในประเทศพม่า ดังนั้น ทหารญี่ปุ่นไม่เพียงแต่หันไปขอความร่วมมือกับพระสงฆ์และเครือข่ายของนักชาตินิยมพม่าในท้องถิ่นเพื่อทำการเกลี้ยกล่อม แต่ยังใช้สถานะทางกฎหมายของคนพม่าในบังคับอังกฤษเพื่อเพิ่มจำนวนทหารอาสาชาวพม่า

คำสำคัญ: ญี่ปุ่น, สงครามโลกครั้งที่ 2, กองทัพอากาศ, ภาคเหนือ, พม่าอพยพ

บทนำ

งานศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของญี่ปุ่นในการสนับสนุนขบวนการชาตินิยมพม่าและกองทัพเอกราชพม่า (The Burma Independence Army) เพื่อต่อสู้กับเจ้าอาณานิคมอังกฤษ รวมถึงบทบาทของนักชาตินิยมพม่าที่กลายเป็นแกนนำกองทัพเอกราชพม่าในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้ประเทศพม่าหลุดพ้นจากการเป็นดินแดนอาณานิคมของอังกฤษได้ในที่สุด (Maung, 1989; Rajshekhar, 2006; Seekins, 2007, pp. 17-55; Charney, 2010, pp. 49-52; Ricklefs, Lockhart, Lau, Reyes, & Aung-Thwin, 2010, pp. 300-303) อย่างไรก็ตาม งานศึกษาเหล่านี้ เน้นการต่อสู้เพื่อเอกราชของนักชาตินิยมชาวพม่าที่อาศัยอยู่ในประเทศพม่าเท่านั้น ยังไม่มีงานศึกษาที่กล่าวถึงความเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการชาตินิยมพม่าหรือกองกำลังเพื่อกู้เอกราชพม่าที่อาศัยอยู่ต่างแดน จึงชวนให้เกิดคำถามว่าในช่วงเวลาเดียวกันนี้ ชาวพม่าอพยพที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ด้วยสถานะคนพม่าในบังคับอังกฤษ (British Burmese subjects) ที่หมายรวมถึงทุกกลุ่มชาติพันธุ์ที่มาจากพม่าของอังกฤษ อาทิ พม่า ไทใหญ่ กะเหรี่ยง ตองสู ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในขบวนการชาตินิยมในประเทศไทยหรือไม่ โดยเฉพาะชาวพม่าอพยพที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทยจำนวนมากนั้น มีมุมมองเกี่ยวกับขบวนการชาตินิยมพม่าอย่างไร หรือพวกเขาเหล่านั้นได้เข้าไปมีส่วนร่วมในขบวนการชาตินิยมต่อสู้เพื่อเอกราชของพม่าอย่างไรบ้าง

บทความนี้ผู้เขียนต้องการ นำเสนอบทบาทของทหารญี่ปุ่นและการเคลื่อนไหวของกองทัพเอกราชพม่าในภาคเหนือของประเทศไทย เน้นศึกษาความร่วมมือระหว่างทหารญี่ปุ่นและชาวพม่าอพยพที่อาศัยอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย รวมทั้งชี้ให้เห็นยุทธศาสตร์และเครือข่ายของทหารญี่ปุ่นกับบรรดาแกนนำนักชาตินิยมพม่าที่ใช้ในการระดมกำลังทหารอาสาชาวพม่าอพยพเพื่อเข้าร่วมกองทัพเอกราชพม่า

ญี่ปุ่นกับขบวนการชาตินิยมพม่าในประเทศพม่า

ก่อนญี่ปุ่นจะเข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนนักชาตินิยมพม่า การเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการชาตินิยมพม่าเพื่อต่อต้านอังกฤษได้เกิดขึ้นแล้วตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 นับตั้งแต่ ค.ศ. 1916 กลุ่มสมาคมยุวพุทธ (Young Men's Buddhist Association – YMBA) ประสบความสำเร็จในการรณรงค์และประท้วงให้ชาวตะวันตกแสดงความเคารพต่อวัฒนธรรมพุทธด้วยการถอดรองเท้าเข้าสู่พื้นที่วัดหรือลานเจดีย์เช่นเดียวกับพุทธศาสนิกชนชาวพม่า (Lakin, 2003) ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการนำเอาพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือกระตุ้นความรู้สึกชาตินิยมของคนพม่า ต่อมาในต้นทศวรรษที่ 1930 กบฏสาซาน (Saya San rebellion) ได้นำความเชื่อพื้นเมืองเกี่ยวกับผู้มีบุญและว่าที่กษัตริย์พม่า (*minlaung*) มาใช้สนับสนุนการต่อสู้ทางการเมือง ถึงแม้ว่ากบฏสาซานไม่

ประสบความสำเร็จในการต่อสู้กับผู้ปกครองอังกฤษ แต่นับเป็นบทเรียนสำคัญที่สะท้อนให้เห็นสำนึกชาตินิยมพม่าที่แพร่หลายในสังคมพม่าขณะนั้น และส่งต่อกระแสชาตินิยมไปสู่ นักชาตินิยมพม่ารุ่นใหม่ ที่นำความคิดชาตินิยมตามแบบตะวันตกมาปรับใช้ในขบวนการชาตินิยมพม่า อย่างเช่น สมาคมเราชาวพม่า (Dobama Asiayone) หรือ กลุ่มตะขิ่น (Thakins) (Prager, 2003; Aung-Thwin, 2011)

ความรู้สึกชาตินิยมพม่ามีความคุกรุ่นมากขึ้น หลังจากพม่าแยกการปกครองออกจากอินเดีย ในปี ค.ศ. 1937 นักชาตินิยมพม่าเข้ามามีบทบาททางการเมืองอย่างชัดเจน และต่างปลุกกระแสมความรู้สึกชาตินิยมในประเทศพม่า แกนนำสมาชิกพรรคการเมืองล้วนมีบทบาทในการเรียกร้องเอกราชจากอังกฤษ อาทิ พรรคเราชาวพม่า (Dobama Asiayone) หรือรู้จักในนามพรรคตะขิ่น (Thakin Party) ที่มีสมาชิกส่วนใหญ่เป็นอดีตสหพันธ์นักศึกษามหาวิทยาลัยย่างกุ้ง พรรคคนจน(The Sinyetha Party) มี ดร.บาบอเป็นผู้นำพรรคพรรค อูซอเป็นผู้นำพรรครักบ้านเมือง (The Myochit Party) รวมถึงองค์กรสังคมนิยมได้ทำงานร่วมกับพรรคตะขิ่น (Maung, 1989, pp. 2-5)

พรรคเราชาวพม่า หรือ พรรคตะขิ่น ถือว่าเป็นองค์กรหลักในการเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อเอกราชพม่าและได้รับความนิยมจากคนพม่าเป็นอันดับต้นของประเทศ เพราะมีบทบาทในการต่อต้านรัฐบาลอังกฤษอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ทศวรรษที่ 1930 สมาชิกของพรรคใช้คำนำหน้าชื่อว่า “ตะขิ่น” แทน หม่าว (Maung) หรือ โก (Ko) เนื่องจากคำว่า “ตะขิ่น” มีความหมายว่า “เจ้านาย” (Master) เป็นคำที่ชาวพม่าใช้เรียกชาวอังกฤษ คำว่าตะขิ่น จึงมีนัยยะทางการเมืองของกลุ่มนักชาตินิยมที่ต้องการแสดงให้รู้ว่าคนพม่าเท่าเทียมกับคนอังกฤษและพวกเขาต่างหากที่เป็นเจ้านายของประเทศ ต่อมาในปี ค.ศ.1938 อดีตผู้นำสหพันธ์นักศึกษาเข้าร่วมเป็นสมาชิกเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้พรรคเป็นที่รู้จักและมีพลังในการเคลื่อนไหวทางการเมืองในพม่ามากกว่าพรรคอื่น โดยมีตะขิ่นเตงหม่าว เป็นประธานตะขิ่นองซาน เป็นเลขาธิการ (Charney, 2010, p. 41)

ญี่ปุ่นเริ่มสนใจการเมืองพม่าตั้งแต่กลางทศวรรษที่ 1930 ทหารและบรรดาสายลับญี่ปุ่นเข้ามาอาศัยอยู่ในพม่า ในฐานะพ่อค้า นักธุรกิจ นายแพทย์ หรือช่างภาพ ที่กระจายอยู่ทั่วไปในย่างกุ้งและเขตเมืองใหญ่ เพื่อสังเกตสถานการณ์ในพม่าและรายงานความเคลื่อนไหวของกลุ่มขบวนการชาตินิยมที่ต่อต้านรัฐบาลอังกฤษให้กับรัฐบาลญี่ปุ่น โดยมีสถานกงสุลญี่ปุ่นในย่างกุ้ง และทหารนาวิกโยธินและกองทัพบกของญี่ปุ่นให้การดูแลและสนับสนุนการทำงานของสายลับเหล่านี้ (Maung, 1989, pp. 24-34; Rajshekhar, 2006, pp. 68-78) การตั้งสมาคมญี่ปุ่น-พม่า ในปี ค.ศ. 1939 ยิ่งทำให้ทหารญี่ปุ่นมีความใกล้ชิดกับแกนนำนักชาตินิยมพม่าโดยเฉพาะสมาชิกพรรคตะขิ่น ซึ่งจะนำไปสู่แผนการความร่วมมือทางการเมืองทหารระหว่างญี่ปุ่นกับนักชาตินิยมพม่าเพื่อต่อต้านอังกฤษ

จากการทำงานของสายลับญี่ปุ่นในพม่า ทำให้ญี่ปุ่นรับรู้ความสำคัญของพุทธศาสนาและพระสงฆ์พม่าที่มีบทบาทในการสร้างเครือข่ายลัทธิชาตินิยมเพื่อต่อต้านอังกฤษ อูตตะมะกลายเป็นหนึ่งในเครือข่ายนักชาตินิยมที่ติดต่อกับญี่ปุ่น อูตตะมะเป็นแกนนำสำคัญของพระสงฆ์ในการปลุกกระตือรือร้นชาตินิยมและต่อต้านการปกครองของอังกฤษ โดยได้รับแรงบันดาลใจจากการต่อสู้แบบบอห์สของมหาตมะคานธีและนักชาตินิยมอินเดีย (Rajshekhar, 2006, pp. 43-45) แต่อันที่จริงแล้ว ความคิดชาตินิยมของอูตตะมะยังได้รับแรงบันดาลใจจากญี่ปุ่นด้วยเช่นกัน เห็นได้จากการที่อูตตะมะมักจะพูดถึงความเจริญก้าวหน้าของญี่ปุ่นในการเทศนาเพื่อปลุกกระแสชาตินิยมอยู่เสมอ เนื่องจากอูตตะมะชื่นชมญี่ปุ่นว่ามีความสามารถสร้างชาติเอเชียให้ทัดเทียมกับชาติตะวันตกจากการที่ญี่ปุ่นที่รบชนะรัสเซียปี ค.ศ. 1905 และประสบการณ์จากการที่เคยไปประเทศญี่ปุ่น

นอกจากนี้ พระชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาอยู่ในพม่าก็เป็นอีกหนึ่งกลวิธีในการส่งเสริมการปลุกกระตือรือร้นชาตินิยมเพื่อต่อต้านอังกฤษ พระญี่ปุ่นที่มาจำวัดอยู่ในพมานั้นก็เป็นหนึ่งในบรรดาสายลับญี่ปุ่น และกลายเป็นตัวกลางที่สำคัญในการเชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างทหารญี่ปุ่นและนักชาตินิยมพม่า ด้วยการโฆษณาชวนเชื่อว่า ชาวญี่ปุ่นกับชาวพม่ามีความใกล้ชิดกันเป็นเหมือนพี่น้องเพราะมีการนับถือศาสนาพุทธเหมือนกัน (Cady, 1981, p. 158) โคจิ นากาอิ (Koji Nagai) เป็นพระสงฆ์ญี่ปุ่นที่มีบทบาทอย่างมากในการเป็นตัวกลางในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างทหารญี่ปุ่นและนักชาตินิยมพม่า นากาอิเดินทางเข้ามาในพม่าตั้งแต่ ค.ศ. 1934 เพื่อเผยแผ่พุทธศาสนานิกายนิโครธ โดยพำนักอยู่วัดแห่งหนึ่งแถบกะมะยุตในย่างกุ้ง เขาสามารถใช้ภาษาพม่าได้เป็นอย่างดีทั้งการพูดและการอ่าน (British Legation Bangkok, 1939; Tatsuro, 1967, p. 163) การที่นากาอิมีความคุ้นเคยเป็นอย่างดีกับอูตตะมะทำให้เขาเป็นที่รู้จักดีในกลุ่มพระสงฆ์พม่า ภารกิจหลักของนากาอิคือการกระตุ้นให้พระสงฆ์พม่าแสดงออกถึงความรักชาติและชักชวนให้บรรดาพระสงฆ์พม่าเข้าร่วมกับกองทัพญี่ปุ่น โดยอ้างว่า “พระสงฆ์ในประเทศญี่ปุ่นต่างเข้าฝึกการทหาร เพื่อแสดงออกถึงความรักชาติ” (The Rangoon Times, November 15, 1938) ด้วยเหตุนี้ นากาอิจึงเป็นหนึ่งในแนวร่วมสำคัญของพันธมิตรในการจัดตั้งกองทัพเอกราชพม่าในประเทศพม่า มักจะมีการนัดประชุมลับของทหารญี่ปุ่นและแกนนำนักชาตินิยมพม่าในวัดที่นากาอิพำนักอยู่เพื่อวางแผนการทำงาน (Yoon, 1971, p. 89)

ทหารญี่ปุ่นสามารถสร้างการยอมรับและความร่วมมือกับกลุ่มแกนนำชาตินิยมพม่าได้ในเวลาอันสั้น เนื่องจากญี่ปุ่นและนักชาตินิยมพม่ามีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือมุ่งผลักดันอังกฤษออกไปจากการปกครองประเทศพม่า ฝ่ายญี่ปุ่นต้องการปิดเส้นทางถนนพม่า (Burma Road) ที่เปิดใช้ใน ค.ศ. 1938 เนื่องจากอังกฤษใช้เป็นเส้นทางลำเลียงอาวุธและยุทโธปกรณ์จากย่างกุ้งไปยังญวนนานเพื่อสนับสนุนทหารจีนต่อสู้กับญี่ปุ่น การช่วยให้พม่าได้เอกราชคือการหยุดอำนาจของอังกฤษในการสนับสนุนกองทัพจีน (Yoon, 1971, pp. 70-75) ส่วนฝ่ายนักชาตินิยมพม่าต้องการปลดปล่อยประเทศให้เป็นอิสระจากการปกครองของอังกฤษ แต่ขาดการสนับสนุนทางการเงินและการทหาร จึงหันมาขอความช่วยเหลือจากญี่ปุ่น หลังจากทหารญี่ปุ่นได้สร้างความมั่นใจให้กับกลุ่มนักชาตินิยมด้วยการ

โฆษณาชวนเชื่อว่าเป็นผู้เต็มใจที่จะสนับสนุนให้ “ประเทศพม่าปกครองโดยคนพม่า และปลดปล่อยชาวพม่าให้เป็นอิสระจากการเป็นดินแดนอาณานิคมอังกฤษ” (Yoon, 1971, p. 73) จากเครือข่ายการทำงานของทหารญี่ปุ่นในพม่าและการโฆษณาชวนเชื่อ ได้สร้างความหวังให้กับนักชาตินิยมพม่าในวงกว้าง

ดังนั้น การจัดตั้งกองกำลังทหารพม่าเพื่อต่อสู้กับอังกฤษ และสนับสนุนการทำงานของกองทัพญี่ปุ่นจึงเป็นสิ่งที่ญี่ปุ่นต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วน มีการจัดตั้งหน่วยทหารญี่ปุ่นเพื่อดูแลพื้นที่ในประเทศพม่าและกลายเป็นกองทหารที่มีบทบาทสำคัญในการจัดตั้งกองทัพเอกราชพม่า เพื่อร่วมต่อสู้ทางทหารกับกองทัพญี่ปุ่น ด้วยเหตุนี้ ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1941 ญี่ปุ่นได้ตั้งหน่วยข่าวกรองทหารญี่ปุ่นในพม่า เรียกว่า มินามิ คิกัน หรือ องค์กรรมินามิ (Minami Kikan) โดย พันเอก เคอิจิ ซูซูกิ (Keiji Suzuki) เป็นผู้บัญชาการหน่วย มีหน้าที่หลักในการปิดเส้นทางถนนพม่าและสนับสนุนนักชาตินิยมพม่าเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อเอกราช กองทัพญี่ปุ่นให้การสนับสนุนการเคลื่อนไหวของขบวนการชาตินิยมในพม่าทั้งด้านการเงิน อาวุธยุทโธปกรณ์การรบ และฝึกทหารให้กับตะขิ่น อองซานและคณะรวม 30 คน หรือเป็นที่รู้จักกันดีในนาม 30 วีรชน (The Thirty Comrades) เป็นกลุ่มแกนนำนักชาตินิยมพม่าที่ได้ไปฝึกการต่อสู้และใช้อาวุธในการรบแบบทหารญี่ปุ่นที่เกาะไหหลำ (ประเทศจีน) กลุ่ม 30 วีรชนได้กลายมาเป็นแกนนำกองทัพเอกราชพม่า ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการสู้รบกับกองทัพอังกฤษในพม่า

กำเนิดกองทัพเอกราชพม่า (The Burma Independence Army) ในประเทศไทย

การที่รัฐบาลไทยได้เข้าเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ 2 ส่งผลสำคัญต่อความเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักชาตินิยมพม่าในการเรียกร้องความร่วมมือจากชาวพม่าที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย และก่อตั้งกองทัพเอกราชพม่า หลังจากทีกองทัพญี่ปุ่นเดินทางเข้ามายังประเทศไทยเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม ค.ศ. 1941 รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามยินยอมให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่นอย่างเป็นทางการ โดยตกลงร่วมลงนามในกติกาสัญญาพันธมิตรระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม ค.ศ. 1941 หนึ่งในข้อตกลงที่สำคัญ คือ ความร่วมมือของทหารญี่ปุ่นในไทยและทหารไทยในการสู้รบกับข้าศึกในพม่า ขณะเดียวกัน ไทยจะต้องให้ความช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกกองทัพญี่ปุ่นในการจัดหายุทธปัจจัยและแรงงานด้านการทหาร (ทวี, 2524, 138-140) จากข้อตกลงดังกล่าว ในฐานะพันธมิตรทำให้รัฐบาลไทยไม่อาจขัดขวางทหารญี่ปุ่นในการรวบรวมกำลังทหารอาสาสมัครชาวพม่าในประเทศไทยได้

ทหารญี่ปุ่นภายใต้องค์กรมินามิ มีแผนการในจัดตั้งกองทัพเอกราชพม่าในประเทศไทย ก่อนที่จะเคลื่อนกำลังพลเข้าไปร่วมกับสมาชิกกองทัพเอกราชพม่าในประเทศพม่าเพื่อทำการสู้รบกับฝ่ายอังกฤษ ประเทศไทยกลายเป็นฐานในการสะสมกำลังพลนอกประเทศพม่า พันเอก ชูชุกิ และคณะทหารองค์กรมินามิได้เดินทางเข้ามาประเทศไทยในปลายเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1941 เพื่อจัดตั้งศูนย์บัญชาการใหญ่ขององค์กรมินามิที่กรุงเทพมหานคร พร้อมกับให้ทหารญี่ปุ่นภายใต้องค์กรมินามิกระจายตัวทำงานในพื้นที่ชายแดนพม่า-ไทย และตั้งศูนย์บัญชาการย่อยในจังหวัดเชียงใหม่ ตาก กาญจนบุรี และระนอง มีหน้าที่หลักในการลักลอบขนอาวุธเข้าไปในพม่าเพื่อใช้ในการต่อสู้เพื่อเอกราชในพม่า แลกเปลี่ยนข้อมูลการเคลื่อนไหวทางการเมืองในประเทศพม่าจากสายลับชาวญี่ปุ่นและนักชาตินิยมพม่า พร้อมทั้งช่วยอำนวยความสะดวกให้นักชาตินิยมพม่าที่ลักลอบเดินทางผ่านชายแดนพม่าเข้ามาในประเทศไทย (Tatsuro, 1967, pp. 25-38)

ส่วนนักชาตินิยมพม่าในประเทศไทย ได้มีการตั้งสมาคมลับเพื่อสนับสนุนขบวนการชาตินิยมในประเทศพม่า และแอบทำงานร่วมกับสายลับญี่ปุ่นในประเทศไทยได้สักระยะหนึ่งแล้วก่อนที่กองทัพญี่ปุ่นจะร่วมมือกับรัฐบาลไทยอย่างเป็นทางการ แกนนำนักชาตินิยมพม่าในประเทศไทยส่วนใหญ่มักจะเป็นกลุ่มชนชั้นกลาง พ่อค้านักธุรกิจที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร มีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวกลางของเครือข่ายทางการเมืองข้ามพรมแดนระหว่างนักชาตินิยมในพม่ากับนักชาตินิยมพม่าในประเทศไทย การที่พ่อค้านักธุรกิจชาวพม่าอพยพที่ยังคงเดินทางไปมาระหว่างประเทศไทยและประเทศพม่า หรือชาวพม่าที่เป็นพนักงานในบริษัทอังกฤษกลายเป็นกลุ่มแกนนำในความร่วมมือกับเครือข่ายขบวนการชาตินิยมในประเทศพม่า นั้น เนื่องจากพวกเขายังคงเดินทางไปมาระหว่างพม่ากับไทยอยู่เสมอ ทำให้ความรู้สึกชาตินิยมและรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของประเทศพม่ายังคงอยู่ ประกอบกับการปฏิสัมพันธ์กับชาวอังกฤษในการทำงาน ทำให้พวกเขารับรู้ถึงความไม่เท่าเทียมกันระหว่างชาวอังกฤษและชาวพม่า

หลักฐานจดหมายเหตุชี้ให้เห็นว่า สมาคมของชาวพม่าที่จัดตั้งขึ้นในกรุงเทพมหานครมีเครือข่ายเชื่อมโยงกับสมาคมของกลุ่มนักชาตินิยมในประเทศพม่า อย่างเช่น สมาคมพม่าแห่งสยาม ได้รับอิทธิพลจากสมาคมเราชาวพม่า (Dobama Asiayone) สมาคมพุทธศาสนิกชนพม่า เป็นเครือข่ายหนึ่งของสมาคมยุวพุทธ (Young Men's Buddhist Association) และเมื่อกระแสชาตินิยมในพม่ารุนแรงมากขึ้น ทั้งสองสมาคม ได้รวมเป็นสมาคมเดียวกันในนาม “สามัคคีพม่าสมาคม” ในวันที่ 19 กรกฎาคม ค.ศ. 1939 โดยอ้างว่าสมาคมไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองในประเทศพม่า เน้นส่งเสริมความร่วมมือระหว่างชาวพม่าอพยพในประเทศไทย สร้างความสามัคคี ช่วยเหลือสมาชิก และส่งเสริมพุทธศาสนาเท่านั้น (บก.สูงสุด 1/238, 23-29 กันยายน 2485) แต่ในความเป็นจริงแล้ว สมาคมเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายขบวนการชาตินิยมพม่า จากรายงานของข้าราชการอังกฤษในกรุงเทพฯ พบว่า กลุ่มแกนนำของสมาคมพม่าในกรุงเทพฯ ได้เดินทางไปอย่างกึ่งอยู่เสมอ ขณะที่พ่อค้าและพระภิกษุชาวพม่าที่สนับสนุนพรรคตะขิ่นในพม่าก็ได้เดินทางมากรุงเทพฯ บ่อยครั้ง เพื่อประชุมลับกับแกนนำชุมชนพม่าและสายลับญี่ปุ่นในประเทศไทย (British Legation Bangkok, June 21, 1939)

จากลุนเผ่ถึงองซาน: นักชาตินิยมพม่าในประเทศไทย

ยุทธศาสตร์ความร่วมมือระหว่างสายลับญี่ปุ่นและนักชาตินิยมพม่าที่ใช้ในประเทศพม่า ถูกนำมาใช้ในประเทศไทยด้วยเช่นกัน ทหารญี่ปุ่นแฝงตัวอาศัยอยู่ทั่วไปในกรุงเทพมหานครและเมืองใหญ่ที่เป็นศูนย์บัญชาการทหารญี่ปุ่น (เชียงใหม่ ตาก กาญจนบุรี และระนอง) เพื่อช่วยนักชาตินิยมพม่าในประเทศไทยสนับสนุนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในประเทศพม่า หลักฐานจากรายงานลับของเจ้าหน้าที่อังกฤษในกรุงเทพฯ พบว่า ลุนเผ่ เป็นหนึ่งในแกนนำขบวนการชาตินิยมพม่าในประเทศไทย แอบทำงานร่วมกับสายลับญี่ปุ่นมาโดยตลอดตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1930 ทหารญี่ปุ่นให้การสนับสนุนด้านการเงินแก่ลุนเผ่เพื่อดำเนินการลักลอบขนอาวุธจากประเทศไทยเข้าไปในประเทศพม่า แต่คนทั่วไปจะรู้จักลุนเผ่ในฐานะแพทย์ชาวพม่าอายุประมาณ 50 ปี (British Legation Bangkok, June, 21, 1939) ทำหน้าที่เป็นผู้นำชุมชนพม่าที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร เขาเป็นที่เคารพนับถือของชุมชนพม่า เพราะลุนเผ่ไม่เพียงแต่เป็นผู้อุปถัมภ์หลักของสมาคมพุทธศาสนิกชนชาวพม่า ยังเป็นประธานสมาคมชาวพม่าในประเทศไทยด้วย (บก.สูงสุด 1/238, 23-29 กันยายน 2485)

บ้านพักของลุนเผ่ ถูกใช้เป็นศูนย์กลางการติดต่อระหว่างทหารญี่ปุ่นและนักชาตินิยมพม่าในประเทศไทย มักจะมีสายลับชาวพม่าที่แฝงตัวเป็นพ่อค้า หรือพระสงฆ์ เดินทางไปมาจากย่างกุ้งเพื่อมาส่งข่าวและเตรียมการลักลอบขนอาวุธที่บ้านลุนเผ่ และพบปะกับทหารญี่ปุ่น (British Legation Bangkok, May 9, 1939) นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังตั้งศูนย์แลกเปลี่ยนข้อมูลลับ โดยตั้งคลินิกขนาดเล็กชื่อว่าโอการวาชั้นตรงข้ามบ้านพักของลุนเผ่ เพื่อเป็นสถานที่นัดพบวางแผนความร่วมมือระหว่างลุนเผ่และสายลับญี่ปุ่น ดังมีการรายงานจากฝ่ายอังกฤษว่า

หม่าวลุนเผ่มักจะไปโรงพยาบาลแห่งนี้อยู่ๆ ซึ่งเขาได้เข้าพบและปรึกษาหารือกับเลขาธิการของสถานอัครราชทูตญี่ปุ่น หรืออดีตเลขาธิการทูต โดยจุดประสงค์หลักในการพูดคุยกันนั้นก็เพื่อจัดเตรียมวางแผนให้หม่าวลุนเผ่ดำเนินการลักลอบขนอาวุธเข้าไปยังพม่า และหม่าวลุนเผ่ตั้งใจที่จะไปพม่าเดือนหน้า (British Legation Bangkok, June 21, 1939)

จากการลงนามความร่วมมือระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในเดือนธันวาคม ค.ศ.1941 ทำให้นักชาตินิยมพม่าสามารถเคลื่อนไหวทางการเมืองในประเทศไทยได้อย่างเปิดเผย เพราะเป็นพื้นที่นอกเหนือการควบคุมของเจ้าหน้าที่อังกฤษ และทหารญี่ปุ่นสามารถสนับสนุนการรวมกลุ่มของนักชาตินิยมพม่าและจัดตั้งกองกำลังพม่าในประเทศไทยได้โดยไม่มีปัญหากับรัฐบาลไทยในฐานะพันธมิตรของ

ญี่ปุ่น เพียงไม่กี่วันหลังจากการลงนามความร่วมมือระหว่างไทยและญี่ปุ่นดังกล่าว ชาวพม่าอพยพก็ได้รับอนุญาตให้ตั้งสามคมทางการเมืองเพื่อเรียกร้องเอกราชพม่าได้อย่างเปิดเผย ตัวแทนของรัฐบาลไทยโดยหลวงวิจิตรวาทการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ ได้ร่วมการประชุมแกนนำชาวพม่าอพยพที่โรงละครกรมศิลปากร และอนุญาตให้มีการจัดตั้งสามคมทางการเมืองอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม ค.ศ. 1941 ในนาม “คณะพม่าอิสระ” มีลุนเผ่เป็นหัวหน้า สมาชิกชาวพม่าที่มาจากกรุงเทพและต่างจังหวัดเข้าร่วมเกือบ 100 คน (บก.สูงสุด 12/238, 23-29 กันยายน 2485)

เพียงหนึ่งวันหลังจากการตั้ง “คณะพม่าอิสระ” อย่างเป็นทางการ อองซานและพันเอกเคจิ ชูซุกิ ได้นัดพบแกนนำคณะพม่าอิสระยังบ้านของลุนเผ่ และตกลงขอความร่วมมือในการต่อสู้เพื่อเอกราชของประเทศพม่า พร้อมกับวางแผนเรียกเกณฑ์อาสาสมัครชาวพม่าในประเทศไทยเพื่อร่วมรบกับทหารญี่ปุ่น ลุนเผ่และกลุ่มแกนนำคณะพม่าอิสระตกลงให้ความร่วมมือกับกลุ่มของอองซาน จึงได้ร่วมกันจัดตั้ง “กองทัพอกราชพม่า” (The Burma Independence Army) ในกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม ค.ศ. 1941 โดยมีอองซานเป็นแกนนำหลัก เพื่อรวบรวมอาสาสมัครชาวพม่าในประเทศไทย พร้อมกับยกเลิกการทำงานของกลุ่ม 30 วีรชนและคณะพม่าอิสระ (Mya Doung Nyo, 1992, pp. 125-126)

การมีเครือข่ายชาวพม่าอพยพในประเทศไทย ทำให้ลุนเผ่และอดีตสมาชิกคณะพม่าอิสระมีบทบาทสำคัญในการช่วยแกนนำกองทัพอกราชพม่าเกณฑ์ทหารอาสาชาวพม่าในประเทศไทย โดยเปิดรับทหารอาสาที่บ้านของลุนเผ่ ในช่วงแรกของการรับสมัครมีคนพม่าในบังคับอังกฤษมาเข้าร่วม 200 คน ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในกรุงเทพและบางคนมาจากต่างจังหวัด (Tatsuro, 1981, pp. 98-99) กลุ่มอาสาสมัครชุดแรกนี้มีบทบาทในการช่วยเรียกเกณฑ์ตามศูนย์บัญชาการย่อยของทหารองครักษ์มินามิ ในจังหวัดเชียงใหม่ ตาก กาญจนบุรี และระนอง

แม้จะได้เรียนรู้ทฤษฎีการรบสมัยใหม่และความคิดในการต่อสู้แบบทหารญี่ปุ่น แต่เมื่อถึงเวลาที่จะต้องทำการลงนามต่อสู้เพื่อเอกราชในพม่า อองซานและนักชาตินิยมพม่าเลือกใช้ความเชื่อดั้งเดิมและพิธีกรรมมาเป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้สึกชาตินิยมร่วมกัน พร้อมกับสร้างขวัญกำลังใจและความเชื่อมั่นให้กับกลุ่มแกนนำและสมาชิกกองทัพอกราชพม่า อองซานเสนอความคิดว่ากลุ่มสมาชิก 30 วีรชนในฐานะแกนนำกองทัพอกราชพม่า ควรจะมีชื่อเรียกที่เป็นสิริมงคลในการต่อสู้ โดยชื่อแต่ละคนสะท้อนพลังอำนาจและความกล้าหาญหรือตั้งตามชื่อของวีรบุรุษในประวัติศาสตร์พม่า อย่างเช่น เตชา (อองซาน) มีความหมายถึงยิ่งใหญ่ เนวิน (ชูหม่าว) หมายถึงแสงของพระอาทิตย์ พันเอกชูซุกิ ก็มีชื่อเรียกเป็นภาษาพม่าว่า โมโจ หมายถึง สายฟ้า นอกจากนี้กลุ่ม 30 วีรชน ยังได้ยึดตามพิธีกรรมของนักรบโบราณที่ดื่มน้ำสาบานและให้คำสัตย์ปฏิญาณร่วมกันสมาชิกกองทัพอกราชพม่า 200 คน (Maung, 1969, pp. 95-96; Tatsuro, 1981, p. 99) วิธีการนี้ยังเป็นหนึ่งในวิธีการสร้างโฆษณาชวนเชื่อแบบพม่า หรือชาวลือที่ทำให้มวลชนชาวพม่าเชื่อว่าแกนนำกองทัพอกราชพม่า เป็นผู้มิบุญได้รับพลังเหนือธรรมชาติ เพื่อมาทำงานกอบกู้เอกราชพม่าให้หลุดพ้นจากการปกครองของอังกฤษ

ความรู้สึกชาตินิยมและชาวพม่าอพยพในเขตภาคเหนือ

ภาคเหนือเป็นฐานบัญชาการทหารญี่ปุ่นที่สำคัญรองจากกรุงเทพฯ ในการเรียกเกณฑ์กองทหารอาสาชาวพม่าในประเทศไทย ด้วยเหตุผลหลายประการ กล่าวคือ มีชาวพม่าอพยพในบังคับอังกฤษอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก โดยได้เข้ามาทำป่าไม้และการค้าขายแดนระหว่างไทยกับพม่าตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 ประการที่สอง สถานกงสุลญี่ปุ่นที่เชียงใหม่มีความสำคัญเป็นอันดับสองรองจากสถานทูตญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ สะท้อนให้เห็นว่าญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับพื้นที่เชียงใหม่และเขตภาคเหนือซึ่งเป็นพรมแดนติดต่อกับพม่าทางด้านรัฐฉาน ประการที่สาม เชียงใหม่เป็นศูนย์บัญชาการย่อยขององค์กรมินามิประจำภาคเหนือ ที่มีบทบาทสำคัญในการช่วยรับสมัครทหารอาสาชาวพม่านับแต่วันแรกที่กองทัพเอกราชพม่าตั้งขึ้นที่บ้านลุนเผ่ ในกรุงเทพฯ โดยมีแกนนำนักชาตินิยมในลัทธิปางร่วมมือกับทหารญี่ปุ่นอย่างแข็งขัน ในการเกลี้ยกล่อมชาวพม่าทั่วภาคเหนือให้เข้าร่วมเป็นทหารอาสา

ความรู้สึกชาตินิยมของชาวพม่าอพยพที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือสามารถแบ่งออกเป็นสองกลุ่มคือ กลุ่มแกนนำหรือชนชั้นกลางที่ทำการค้าเดินทางไปมาระหว่างประเทศไทยและประเทศพม่า ที่ยังใช้ภาษาพม่าในการสื่อสาร จะมีความรู้สึกชาตินิยมร่วมกับชาวพม่าในประเทศพม่า มีความรู้สึกอยากเข้าร่วมการต่อสู้เพื่อเอกราชพม่า กลุ่มนี้จะมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของลัทธิชาตินิยมพม่าเนื่องจากยังคงมีการเดินทางไปมาระหว่างทั้งสองประเทศอย่างต่อเนื่อง เครือข่ายทางสังคมผ่านระบบเครือญาติที่อาศัยอยู่ในประเทศพม่าก็ยังคงมีอยู่ ชาวพม่ากลุ่มนี้จึงเป็นแกนนำที่มีบทบาทสำคัญในการโฆษณาชวนเชื่อและเกลี้ยกล่อมให้ชาวพม่าในประเทศไทยเข้าร่วมกับทหารญี่ปุ่น ส่วนอีกกลุ่มคือชาวพม่าอพยพทั่วไปที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมานาน ขาดการติดต่อกับเครือญาติในประเทศพม่าหรือเป็นลูกพม่าที่เกิดในประเทศไทยที่ไม่เคยเดินทางไปประเทศพม่าและพูดภาษาพม่าไม่ได้ ใช้แต่ภาษาไทยในการสื่อสาร กลุ่มนี้จะไม่มีความรู้สึกที่ว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของรัฐพม่า และไม่เกิดลัทธิชาตินิยมพม่าร่วมกับชาวพม่าในประเทศพม่า แม้จะมีสถานะทางกฎหมายเป็นพลเมืองพม่าในฐานะคนในบังคับอังกฤษเหมือนกันก็ตาม

ดังนั้นจึงเป็นการยากที่จะใช้ภาษาพม่าเป็นภาษากลางหรือภาษาทางการในการสร้างความรู้สึกชาตินิยม ตามรูปแบบชาตินิยมต่อต้านอาณานิคม ที่ภาษาทางการซึ่งใช้ร่วมกันภายในประเทศเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความรู้สึกถึงชาตินิยมทางการเมืองเพื่อปลุกกระตุ้นลัทธิชาตินิยม (Anderson, 1991) กรณีของทหารญี่ปุ่นร่วมมือกับนักชาตินิยมพม่าเพื่อปลุกกระตุ้นลัทธิชาตินิยมพม่าของชาวพม่าอพยพ ที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทย สะท้อนให้เห็นว่าภาษาทางการไม่มีความสำคัญในการสร้างลัทธิชาตินิยม ขณะที่นโยบายหลักที่ทหารญี่ปุ่นมุ่งใช้เพื่อเกลี้ยกล่อมชาวพม่าอพยพเข้าร่วมเป็นทหารของกองทัพเอกราชพม่า ก็คือการกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกอุดมการณ์ชาตินิยมร่วมกัน แต่ในกรณีของชาวพม่าอพยพที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมานาน นับเป็นการยากที่จะสร้างลัทธิชาตินิยมต่อประเทศพม่า ด้วยข้อจำกัดในการสื่อสารภาษาชาติเดียวกัน ทำให้การกระตุ้นความรู้สึกชาตินิยม

เดียวกันเป็นไปได้อย่าง ทหารญี่ปุ่นและแกนนำท้องถิ่นชาวพม่า ต้องใช้ “ภาษาไทย” เป็นภาษาทางการที่ใช้ในการสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้ชาวพม่าอพยพเข้าใจและเกิด “สำนึกชาตินิยมพม่า” เพราะชาวพม่าอพยพส่วนใหญ่สื่อสารได้แต่ภาษาไทยเหนือเท่านั้น ดังหลักฐานจากรายงานกล่าวว่า “ครั้งนี้นายพันโทชินเม็น[ชิมารุ] เป็นประธานกล่าวเปิดประชุมเป็นภาษาอังกฤษ โดยมีหม่องโพมิน เป็นผู้แปลเป็นภาษาไทยให้ผู้ร่วมประชุมฟังอีกชั้นหนึ่ง” (บก.สูงสุด 1.12/34, 27 กุมภาพันธ์ 2485)

แม้แต่การสร้างความทรงจำทางสังคม (social memory) ร่วมกันก็ไม่อาจนำมาเป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้สึกลัทธิชาตินิยมร่วมของชาวพม่าในบังคับอังกฤษที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยได้เช่นกัน เนื่องจากประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นพม่าไทใหญ่ ตองสู และกะเหรี่ยง เป็นต้น แต่ละชาติพันธุ์ก็ไม่ได้มีความทรงจำทางสังคมร่วมกันแต่อย่างใด ต่างจากกรณีของกลุ่ม 30 วีรชนที่ล้วนแต่เป็นชาติพันธุ์พม่าและมีสำนึกชาตินิยมร่วมกันอย่างแรงกล้า รวมถึงชาวพม่าที่อาศัยอยู่ในประเทศพม่าต่างรู้สึกถึงความเจ็บปวดร่วมกันภายใต้การปกครองของอังกฤษ

ทหารญี่ปุ่นและการเกณฑ์อาสาสมัครชาวพม่า

แม้ญี่ปุ่นจะยึดรูปแบบการปลุกระดมสำนึกชาตินิยมในพม่าเป็นหลัก เพื่อกระตุ้นสำนึกชาตินิยมให้เกิดขึ้นในกลุ่มคนพม่าในบังคับอังกฤษที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย แต่ด้วยบริบททางสังคมของชาวพม่าอพยพในประเทศไทยแตกต่างจากชาวพม่าที่อาศัยอยู่ในประเทศพม่า ทำให้ยุทธศาสตร์การปลุกระดมสำนึกชาตินิยมแบบที่ญี่ปุ่นเคยใช้ในพม่าไม่ค่อยได้ผลนัก ประกอบกับรัฐบาลไทยห้ามไม่ให้ทหารญี่ปุ่นใช้วิธีการบังคับชาวพม่าเข้าร่วมเป็นทหารอาสาของกองทัพเอกราชพม่า แม้จะอนุญาตให้ทหารญี่ปุ่นสามารถดำเนินการระดมอาสาสมัครชาวพม่าได้ก็ตามแต่ต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ

อุปสรรคของทหารญี่ปุ่นในกระตุ้นสำนึกชาตินิยมร่วมของผู้อพยพชาวพม่าดังกล่าวข้างต้น ทำให้ทหารญี่ปุ่นหันมาเน้นการทำงานร่วมกับเครือข่ายแกนนำท้องถิ่น เพื่อให้การเกลี้ยกล่อมและชักชวนอาสาสมัครเข้าร่วมกองทัพเอกราชเป็นไปได้ง่ายขึ้น โพมินเป็นหัวหน้าชุมชนชาวพม่าในจังหวัดลำปาง และเป็นคนคบค้าไม่สักรายใหญ่ของจังหวัด มีบทบาทสำคัญในการเป็นแกนนำชาตินิยมพม่าในท้องถิ่นภาคเหนือและทำงานสนับสนุนทหารญี่ปุ่นอย่างเต็มที่ โพมินและลูกชายเป็นสมาชิกหลักของกองทัพเอกราชพม่าจึงมีบทบาทสำคัญในการเรียกประชุมคนพม่าในบังคับอังกฤษที่อาศัยอยู่ทั่วภาคเหนือ เพื่อคัดเลือกเป็นทหารอาสาสมัคร เนื่องจากสถานะทางสังคมและเครือข่ายธุรกิจการค้าไม่สักรายใหญ่ของโพมินช่วยสร้างความเชื่อถือแก่หัวหน้าชุมชนชาวพม่าที่อาศัยอยู่ในอำเภอใกล้เคียง และยอมให้ความร่วมมือเดินทางมาเข้าร่วมประชุม

อีกหนึ่งยุทธศาสตร์ในการสร้างเครือข่ายของการเกณฑ์ทหารอาสา คือ ทหารญี่ปุ่นและโพมิน ได้ร่วมมือกับกลุ่มพระสงฆ์พม่าในภาคเหนือ โดยในการประชุมเกลี้ยกล่อมอาสาสมัครชาวพม่าแต่ละครั้งจะจัดขึ้นที่วัดพม่าตามอำเภอต่าง ๆ จะมีการเชิญพระสงฆ์พม่าเข้าร่วมการประชุมด้วยเสมอ การที่พระสงฆ์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการประชุมเกลี้ยกล่อม ส่วนหนึ่งมาจากเหตุผลที่ว่าพระสงฆ์เป็นที่เคารพเชื่อถือของคนในชุมชน มีภาพลักษณ์ของผู้ที่มีความรู้และสั่งสอนศีลธรรมความดีในสังคมพม่ามายาวนาน อีกเหตุผลที่สำคัญคือ พระสงฆ์พม่าในประเทศไทยบางรูปก็เป็นสมาชิกของเครือข่ายคณะสงฆ์ชาตินิยมในประเทศพม่า จึงได้รับอิทธิพลจากอุดมคติและรูปแบบของคณะสงฆ์ชาตินิยมที่เดินสายปลุกระดมและเกลี้ยกล่อมประชาชนให้เข้าร่วมอุดมการณ์ชาตินิยมในประเทศพม่า ญี่ปุ่นจึงปรับวิธีการดังกล่าวมาใช้ในภาคเหนือของประเทศไทย มีการจัดการประชุมที่วัดพม่าหรือวัดไทใหญ่ โดยจะมีพระพม่าอย่างน้อยหนึ่งรูป ทำหน้าที่พูดปลุกระดมสำนึกชาตินิยมและเกลี้ยกล่อมให้ชาวพม่าเข้าร่วมเป็นทหารอาสา อย่างเช่น พระอุทะละ แห่งวัดสีจอมเรือง ในจังหวัดพะเยา พระอุปัณณะ แห่งวัดจองคำ จังหวัดลำปาง เจ้าหน้าที่ไทยในจังหวัดเชียงรายได้รายงานว่า เมื่อทหารญี่ปุ่นและแกนนำชาตินิยมจากลำปางเดินทางไปจัดการประชุมที่อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย มีพระสงฆ์พม่าร่วมเดินทางไปด้วย 3 รูป (บก.สูงสุด 1.12/33, 7 กุมภาพันธ์ 2485)

นอกจากนี้ทหารญี่ปุ่นใช้วิธีการระดมกำลังทหารอาสาที่แตกต่างไปจากรูปแบบที่ใช้ในพม่า กล่าวคือ ทหารญี่ปุ่นใช้สถานะความเป็นพลเมืองตามกฎหมายของชาวพม่าเป็นเครื่องมือบังคับทางอ้อม เพื่อให้ชาวพม่าอพยพเข้าร่วมเป็นทหารอาสาเพิ่มมากขึ้น ด้วยการโฆษณาชวนเชื่อผ่านใบปลิวที่แจกแก่ชาวพม่าทั่วภาคเหนือ และเป็นข้อความที่ทหารญี่ปุ่นมักจะประกาศให้ชาวพม่าได้รับฟังทุกครั้งในการประชุมเกณฑ์ทหารอาสา โดยใจความสำคัญจะกล่าวเน้นถึงสถานะของคนพม่าในบังคับอังกฤษที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยว่าจะไม่มีความมั่นคงปลอดภัยอีกต่อไป หากประเทศไทยประกาศสงครามกับอังกฤษ ชาวพม่าอพยพเหล่านี้ที่มีสถานะตามกฎหมายเป็นคนพม่าในบังคับอังกฤษ จะถูกรัฐบาลไทยจับกุมและยึดทรัพย์สินที่มีในประเทศไทยทั้งหมด และในตอนนั้นถ้าจะหนีกลับไปประเทศพม่าก็อาจจะถูกต้องสงสัยว่าเป็นสายลับให้กับฝ่ายสัมพันธมิตรและถูกจับกุมได้ เพราะฉะนั้นวิธีการที่ดีที่สุดคือการเข้าร่วมเป็นทหารอาสาในกองทัพเอกราชพม่า จะทำให้คนพม่าได้รับการคุ้มครองจากทหารญี่ปุ่น (บก.สูงสุด 1.12/34, 19 มกราคม 2485)

เรื่องการถือครองสัญชาติและความเป็นพลเมืองตามกฎหมาย จึงกลายมาเป็นเครื่องมือสำคัญของทหารญี่ปุ่นในการใช้เกลี้ยกล่อมแกมบังคับให้ชาวพม่าในบังคับอังกฤษเข้าร่วม ในการจัดการประชุมแต่ละครั้งทหารญี่ปุ่นจะเข้มงวดในการตรวจสอบสัญชาติของผู้เข้าร่วมประชุมเป็นรายบุคคล โดยจะอนุญาตให้เข้าร่วมเฉพาะคนพม่าในบังคับอังกฤษเท่านั้น หากเป็นคนพม่าที่ถือสัญชาติไทยและคนไทยก็จะถูกขับไล่ออกจากที่ประชุมโดยทันที รวมทั้งไม่อนุญาตให้เจ้าหน้าที่ไทยเข้าไปในพื้นที่การประชุม เหตุผลหนึ่งอาจจะเป็นเพราะว่าทหารญี่ปุ่น ต้องระมัดระวังที่จะจะไม่กระทำการใดที่เป็นการละเมิดกฎหมายไทยที่ไม่อนุญาตให้ญี่ปุ่นเรียกเกณฑ์คนสัญชาติไทย และจะต้องไม่บังคับคน

พม่าในบังคับอังกฤษให้ร่วมเป็นทหารอาสา เหตุผลอีกประการหนึ่งคือ ทหารญี่ปุ่นต้องการปิดการทำงานจากเจ้าหน้าที่ไทยและคนไทย ที่อาจเป็นสมาชิกขบวนการเสรีไทยหรือสายลับฝ่ายสัมพันธมิตรแฝงตัวเข้ามาร่วมประชุมเพื่อสืบข้อมูลของฝ่ายทหารญี่ปุ่น

ทหารอาสาสมัครที่ญี่ปุ่นต้องการคือ ชายพม่าในบังคับอังกฤษ อายุระหว่าง 15-45 ปี ที่มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์หากไม่สามารถเป็นทหารได้ก็ต้องบริจาคเงินเพื่อจะนำไปมอบให้กับครอบครัวของผู้ที่ยอมสมัครเป็นทหารอาสา เป็นที่สังเกตว่าทหารญี่ปุ่นไม่ได้ใช้วิธีการเกลี้ยกล่อมให้เข้าร่วมแต่เพียงอย่างเดียว แต่มีลักษณะของการบังคับให้ความร่วมมือไม่ว่าจะเป็นการบังคับให้บริจาคเงินเดือนละ 1-5 บาท (บก.สูงสุด 1.23/33, 7 กุมภาพันธ์ 1942) วิธีการของทหารญี่ปุ่นเรื่องการเข้าร่วมเป็นทหารอาสาไม่ได้สร้างความพอใจให้กับชาวพม่าในบังคับอังกฤษทุกคน บางคนไม่ประสงค์จะร่วมมือทั้งการเข้าร่วมประชุมและปฏิเสธที่จะเป็นทหารอาสา คนเหล่านี้ได้มาร้องเรียนขอความคุ้มครองจากเจ้าหน้าที่ไทย

ด้านเจ้าหน้าที่ไทย ก็ไม่ค่อยไม่พอใจต่อการกระทำของทหารญี่ปุ่นในการเกณฑ์ทหารอาสาสมัครครั้งนี้ แต่มีหน้าที่อำนวยความสะดวกให้กับกองทัพญี่ปุ่นในการจัดหากำลังพลชาวพม่าในเขตภาคเหนือ ตามนโยบายความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทยและญี่ปุ่น พบว่าเจ้าหน้าที่ชาวไทยที่ทำงานในส่วนท้องถิ่นบางคน ไม่ค่อยพอใจกับการที่ทหารญี่ปุ่นบังคับให้ชาวพม่าในท้องถิ่นต้องเข้าร่วมเป็นอาสาสมัคร โดยมีการบันทึกว่า การกระทำของรัฐบาลญี่ปุ่นนั้นแท้ที่จริงแล้วขัดต่อหลักกฎหมายไทย (บก.สูงสุด 1.12/87, 11 กุมภาพันธ์ 2485)

จากยุทธศาสตร์ความร่วมมือของทหารญี่ปุ่นและนักชาตินิยมพม่า ทำให้ทหารญี่ปุ่นสามารถเรียกเกณฑ์อาสาสมัครชาวพม่าในประเทศไทยเข้าร่วมได้ทั้งหมด 270 คน มากกว่าครึ่งเป็นทหารอาสาสมัครชาวพม่าและไทใหญ่จากภาคเหนือ 140 คน (บก.สูงสุด 1.12/52, 9 มกราคม 2485) อาสาสมัครเหล่านี้ถูกส่งไปฝึกอบรมระยะสั้นในการใช้อาวุธกับค่ายทหารญี่ปุ่นในจังหวัดลำปาง พิชญโลก และตาก หลังจากนั้นจะถูกส่งกลับมารวมตัวในจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งเป็นศูนย์บัญชาการทหารญี่ปุ่นของภาคเหนือ ก่อนที่จะเดินทางร่วมกับกองทัพญี่ปุ่นเข้าไปในประเทศไทยพม่าโดยผ่านอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ หรือผ่านจังหวัดตาก เพื่อเข้าสู่เขตแดนพม่าที่มะละแหม่ง จากบันทึกของทหารอาสาที่เคยเข้าร่วมในกองทัพเอกราชพม่า แสดงให้เห็นว่าแม้ทหารอาสาชาวพม่าจากประเทศไทยได้แต่งกายพร้อมรบในชุดทหารญี่ปุ่น แต่ละคนแบกอาวุธเดินทัพพร้อมกับกองทัพญี่ปุ่น เพื่อไปสนธิกำลังกับกองทัพเอกราชพม่าในประเทศพม่า แต่ทหารอาสาเหล่านี้ก็ไม่ได้ทำการจับอาวุธเพื่อสู้รบในสงครามกู้เอกราชพม่าแต่อย่างใด กลับมีหน้าที่เพียงแบกอาวุธปืนและกระสุนปืนจากเชียงใหม่ไปยังย่างกุ้ง (ศักดิ์ รัตนชัย, 2535, 60) อย่างไรก็ตามนี่เป็นหนึ่งในแผนการของทหารญี่ปุ่น ที่รู้ดีว่าทหารเหล่าอาสาเหล่านี้ไม่พร้อมในการรบ แต่ต้องการให้ร่วมเดินทัพเข้าไปในประเทศพม่าเพื่อลวงตาฝ่ายทหารอังกฤษ ให้เชื่อว่าทหารญี่ปุ่นยกกำลังพลจำนวนมากเข้ามาในประเทศพม่า (บก.สูงสุด 1/238, 23 กันยายน 2485)

สรุป

แม้ว่าญี่ปุ่นไม่สามารถเกณฑ์ทหารอาสาชาวพม่าในประเทศไทยได้จำนวนมากอย่างที่ตั้งใจ แต่วิธีการที่ทหารญี่ปุ่นใช้ในการเกลี้ยกล่อมชักชวนให้ชาวพม่าที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยเข้าร่วมเป็นทหารอาสาพร้อมกับกองทัพเอกราชพม่านั้น ช่วยให้เราเข้าใจความเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวพม่าอพยพและนักศึกษาตินิยมพม่าในประเทศไทย รวมถึงความรู้สึกชาตินิยมของชาวพม่าอพยพในประเทศไทย อีกประการหนึ่ง บทบาทของทหารญี่ปุ่นในการสนับสนุนนักศึกษาตินิยมพม่าในประเทศไทย มีอุปสรรคสำคัญคือการปลุกกระแสรู้สึกชาตินิยมชาวพม่าอพยพ จึงต้องใช้เครือข่ายทางสังคมของนักศึกษาตินิยมพม่าในท้องถิ่น พระสงฆ์ชาวพม่า และสถานะคนพม่าในบังคับอังกฤษตามกฎหมาย นอกจากนี้ความร่วมมือของทหารญี่ปุ่นกับนักศึกษาตินิยมพม่าในประเทศไทยในการเกณฑ์ทหารอาสาชาวพม่า ยังสะท้อนให้เห็นว่าในสังคมของผู้อพยพนั้นความรู้สึกชาตินิยมจะเข้มข้นหรือจางหาย ขึ้นอยู่กับการรักษาเครือข่ายทางสังคมข้ามพรมแดนระหว่างประเทศแม่และประเทศที่อยู่อาศัย ความรู้สึกชาตินิยมยังคงมีอยู่อย่างเข้มข้นหากยังมีการเดินทางไปมาหาสู่หรือติดต่อสื่อสารกัน แต่หากขาดการติดต่อสัมพันธ์กับประเทศแม่ และไม่สามารถสื่อสารภาษาที่ใช้ในประเทศแม่ได้ ย่อมทำให้เครือข่ายทางสังคมขาดหายไปพร้อมกับสำนึกชาตินิยมเดียวกัน

บรรณานุกรม

เอกสารหอจดหมายเหตุ

บก.สูงสุด 1/238

บก.สูงสุด 1.12/87

บก.สูงสุด 1.13/34

Reports from the British Legation Bangkok, 1938-1940.

The Rangoon Times, November 15, 1938.

Translated Thai Archival Materials

SCH. = Supreme Command Headquarters (*Bo ko sungsut*).

SCH. 1/238

SCH. 1.12/87

SCH. 1.13/34

เอกสารภาษาไทย

ทวี วีระวงศ์เสรี. (2524). *สัมพันธภาพทางการเมืองระหว่างไทยกับญี่ปุ่น*. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

พัชรวิไลโรต. (2544). *ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น จากสนธิสัญญาและข้อตกลงในรอบ 100 ปี*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศักดิ์ รัตนชัย. (2535). *คู่มือประวัติศาสตร์ศึกษา เรื่องยุทธเวหาป้องกันนครลำปาง*. เชียงใหม่: ภาคเหนือนิวส์-เสียงโยนก.

Translated Thai References

- Threerawongseri, T. (1981 [2524]). *Samphanthaphap thang kanmueang rawang Thai kap Yipun*. Bangkok: Thai Watana Panich.
- Siroros, P. (2001 [2544]). *Khwam samphan Thai-Yipun du chak sonthisanya lae khotoklong nai rop 100 pi*. Bangkok: Thammasat University Press.
- Rattanachai, S. (1992 [2535]). *Khumue prawattisat sueksa rueang yut weha pongkan Nakhon Lampang*. Chiang Mai: Phaknuea nio–siang yonok.

เอกสารภาษาอังกฤษ

- Anderson, B. (1991). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. London: Verso.
- Aung-Thwin, M. (2011). *The return of the Galon King*. Athens: Ohio University.
- Aung-Thwin, M. (2012). *Remembering kings: Archives, resistance and memory in colonial and post-colonial Burma*. In R. Waterson & K. Kian-Woon (Eds.), *Contestations of memory in Southeast Asia* (pp. 53-82). Singapore: NUS Press.
- Cady, J. F. (1981). Our Burma experience of 1935-1938. In J. P. Ferguson (Ed.), *Contributions to Asian Studies: Volume 16 essays on Burma*. Leiden: E. J. Brill.
- Charney, M. W. (2010). *A history of modern Burma*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Larkin, E. (2003). The self-conscious censor: Censorship in Burma under the British, 1900-1939. *Journal of Burma Studies*, 8(1), 64-101.
- Maung, M. (1969). *Burma and General Ne Win*. Rangoon: Religious Affairs Department.
- Maung, M. (1989). *Burmese Nationalist Movements 1940-1948*. Hong Kong: Kiscadle.
- Mya Doung Nyo. (1992). *The Thirty Comrades*. Rangoon: Guardian.

Prager, S. (2003). Coming of the “future king”: Burmese Minlaung expectations before and during the Second World War. *Journal of Burma Studies*, 8, 1-32.

Rajshekhar. (2006). *Myanmar's Nationalist Movement (1906-1948) and India*. New Dehli: South Asian Publishers.

Ricklefs, M. C., Lockhart, B., Lau, A., Reyes, P., & Aung-Thwin, M. (2010). *A New History of Southeast Asia*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Seekins, D. M. (2007). *Burma and Japan since 1940: From 'Co-prosperity' to 'Quiet Dialogue'*. Copenhagen: NIAS.

Tatsuro, I. (1981). *Sono na wa Minami Kikan* [The Minami Organ] (Tun Aung Chain, Trans.). Rangoon: Translation and Publications Department.